SERIA DE AUTOR

MARIO VARGAS LLOSA

MARIO VARGAS LLOSA

PEȘTELE ÎN APĂ

MEMORII

Traducere din spaniolă și note de
MARIN MĂLAICU-HONDRARI

HUMANITAS
fiction

Redactor: Raluca Popescu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Marilena Brînzan
DTP: Dragoș Dumitrescu, Veronica Dinu

Tipărit la Paper Print – Brăila

MARIO VARGAS LLOSA
EL PEZ EN EL AGUA
Copyright © MARIO VARGAS LLOSA, 1993
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2026, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VARGAS LLOSA, MARIO
Peștele în apă / Mario Vargas Llosa; trad. din spaniolă
și note de Marin Mălaicu-Hondrari. – București:
Humanitas Fiction, 2026
ISBN 978-606-097-880-0
I. Mălaicu Hondrari, Marin (trad.; note)
821.134.2

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

Această carte le este dedicată celor cu care a început totul:
Frederick Cooper Llosa
Miguel Cruchaga Belaunde
Luis Miró Quesada Garland
și Fernando de Szyszlo

și prietenelor și prietenilor din Mișcarea Libertate.

Și primii creștini știau foarte bine că lumea este condusă de demoni și că oricine intră în politică, deci oricine are ocazia de a se folosi de putere și de violență, a semnat un pact cu diavolul, iar asta înseamnă că devine incert ca în activitățile sale binele să producă numai bine, și răul numai rău, căci adeseori se întâmplă exact invers. Cine nu-și dă seama de asta este un copil din punct de vedere politic.

— Max Weber, *Politik als Beruf* (1919)

I
Acel domn care era tata

Mama m-a luat de braț și m-a scos în stradă pe ușa de serviciu a prefecturii. Am mers pe jos până la promenada Eguiguren. Erau ultimele zile din 1946 sau primele din 1947, căci dădusem examenele la colegiul Salesiano, terminasem clasa a cincea și vara deja venise în Piura, cu lumina ei albă și căldura sufocantă.

— Știi doar, bineînțeles, a zis mama, fără să-i tremure vocea. Nu-i așa?

— Ce să știu?

— Că taică-tu nu a murit. Nu-i așa?

— Bineînțeles, bineînțeles.

Dar nu știam, nu aveam nici cea mai vagă bănuială și a fost ca și cum cerul mi-ar fi căzut în cap. Tata, viu? Și unde a fost tot timpul cât eu l-am crezut mort? Era o poveste lungă care până-n ziua aceea – cea mai importantă dintre câte trăisem până atunci și, poate, dintre cele pe care urma să le trăiesc – îmi fusese ascunsă cu mare grijă de către mama, bunici, Elvira, cea numită Mamaé și care era sora bunicii mele, și de către toate rubedeniile care formau numeroasa familie în sânul căreia mi-am petrecut copilăria, mai întâi în Cochabamba, iar apoi aici, în Piura, după ce bunicul Pedro a fost numit prefectul orașului. O poveste de roman-foileton, violentă și vulgară – așa cum aveam să descopăr treptat, pe măsură ce o reconstruiam cu date adunate de ici, de colo și cu adăugiri imaginare, acolo unde mi-era imposibil să umplu spațiile goale –, care umpluse de rușine familia maternă (singura mea familie, în realitate) și distrusese viața maică-mii când abia ieșise din adolescență.

O poveste care începuse cu treisprezece ani în urmă, la peste două mii de kilometri de promenada Eguiguren, locul marii revelații. Mama avea nouăsprezece ani. Plecase din Arequipa, unde locuia cu familia, la Tacna, ca să o însoțească pe bunica mea Carmen, care era de acolo, pentru a participa la nunta unei rude, în 10 martie 1934, când, în ceea ce trebuie că era un mic și rudimentar aeroport din orășelul acela de provincie, cineva i l-a prezentat pe directorul postului de radio Panagra, versiunea originară a postului Panamerican, domnul Ernesto J. Vargas. Avea douăzeci și nouă de ani și era foarte chipeș. Mama s-a îndrăgostit nebunește de el din prima clipă și așa a rămas toată viața. Probabil că și el s-a îndrăgostit de ea, căci atunci când mama a revenit la Arequipa, după săptămânile de vacanță din Tacna, el i-a scris mai multe scrisori și chiar a venit să-și ia rămas-bun de la ea, atunci când postul de radio Panagra l-a trimis în Ecuador. În timpul acelei scurte vizite la Arequipa, s-au logodit oficial. Logodna a fost una epistolară; nu s-au revăzut decât după un an, când tata, pe care Panagra tocmai îl mutase din nou, de data aceasta la Lima, a revenit la Arequipa pentru nuntă. S-au căsătorit pe 4 iunie 1935, în casa unde locuiau bunicii, pe bulevardul Parra, împodobită ca la carte pentru o asemenea ocazie. În fotografia de nuntă – pe care aveau să mi-o arate mulți ani mai târziu – Dorita apare în rochia ei albă, cu trenă lungă și dantelă transparentă, având o expresie deloc bucuroasă, mai degrabă gravă, iar în ochii ei mari și negri se vede o umbră prevestitoare a ceea ce avea să-i aducă viitorul.

Și viitorul i-a adus un dezastru. După nuntă, au plecat imediat la Lima, acolo unde tata era operator radio la Panagra. Locuiau într-o căsuță de pe strada Alfonso Ugarte, în cartierul Miraflores. Din prima clipă, a ieșit la iveală ceea ce familia Llosa avea să numească, eufemistic, „caracterul urât al lui Ernesto“. Dorita a fost supusă unui regim de carceră, i s-a interzis să meargă în vizită la prieteni și, mai ales, la părinți, fiind obligată să stea încontinuu în casă. În puținele dăți când ieșea, pentru a merge la cinematograf sau în vizită la cumnatul ei, César, și la soția lui, Orieli, care locuiau tot în Miraflores, o

făcea numai în compania tatălui meu. Scenele de gelozie apăreau din orice pretext, uneori chiar și fără pretext, și puteau deveni violente.

Mulți ani mai târziu, când deja încărunțisem și am putut vorbi cu ea despre cele cinci luni și jumătate de căsnicie, mama continua să repete explicația familială a eșecului conjugal: caracterul urât al lui Ernesto și gelozia lui oarbă. Se mai și învinovățea, zicând că, din pricina faptului că fusese o fată atât de alintată și că dusese o viață atât de ușoară, atât de comodă, în Arequipa, poate că nu fusese pregătită pentru o probă atât de grea: să se mute, de pe o zi pe alta, în alt oraș, cu o persoană atât de dominatoare, atât de diferită de cele care o înconjuraseră până atunci.

Dar adevăratul motiv al eșecului căsniciei nu a fost gelozia, nici caracterul urât al tatălui meu, ci boala națională prin antonomază, cea care infestează toate straturile sociale și familiile din țară, înveninând viața peruanilor: resentimentele și complexele sociale. Pentru că Ernesto J. Vargas, în ciuda pielii sale albe, a ochilor de culoare deschisă și a înfățișării sale chipeșe, aparținea – sau a simțit mereu că aparține, ceea ce este același lucru – unei familii inferioare din punct de vedere social. Peripețiile, necazurile și nebuniile bunicului meu Marcelino sărăciseră și duseseră familia Vargas până la limita ambiguă în care burghezii încep să se confunde cu ceea ce cei sus-puși numesc țărănime, o zonă în care peruanii care se consideră albi încep să se simtă *cholos*, adică metiși, deci săraci și disprețuiți. În pestrița societate peruană, și poate în toate societățile în care apar multe rase și inegalități astronomice, *alb* și *cholo* sunt termeni care spun mai mult decât rasă și etnie: ei situează persoana din punct de vedere social și economic, acei factori fiind de multe ori determinanți pentru clasificare. Aceasta este flexibilă și schimbătoare, supusă circumstanțelor și oscilațiilor destinului personal. Mereu există un alb sau un cholo în comparație cu cineva, pentru că mereu suntem poziționați mai bine sau mai rău decât alții, sau suntem mai mult sau mai puțin săraci sau importanți, sau avem trăsături mai mult sau mai puțin occidentale, sau metise, sau indiene, sau africane, sau

asiatice decât alții, și toată această junglă nomenclaturistică ce decide în mare măsură destinul individual se menține datorită unei frenetice acumulări de prejudecăți și resentimente – nepăsare, dispreț, invidie, ranchiună, admirație, emulație –, care este, de multe ori, dincolo de ideologii, valori și nonvalori, explicația profundă a conflictelor și frustrărilor vieții peruane. Când se vorbește despre prejudecăți rasiale și sociale, este o mare greșeală să crezi că acestea se exercită doar de sus în jos. În paralel cu disprețul omului alb față de cholo, de indian și de negru, există ranchiuna manifestată de cholo față de alb, de indian și de negru și fiecare dintre acești ultimi trei față de toți ceilalți, sentimente, pulsiuni sau pasiuni care se ascund în spatele rivalităților politice, ideologice, profesionale, culturale și personale, conform unui proces care nici măcar nu poate fi numit ipocrit, pentru că arareori este lucid și nedisimulat. De cele mai multe ori este inconștient, apare dintr-un ego ascuns și orb în fața rațiunii, hrănit cu laptele matern și începe să se formeze odată cu primele gângureli ale peruanului.

Probabil că acesta a fost cazul tatălui meu. Viața lui cu mama a fost stricată, mult mai mult decât de caracterul său urât și de geloziile lui, de senzația, mult mai intimă și mai decisivă și de care nu a scăpat niciodată, că mama provenea dintr-o familie renumită – genul de familie care se lăuda cu înaintașii săi spanioli, cu bunele sale maniere, cu vorbirea sa corectă –, adică dintr-o lume superioară familiei lui, sărăcită și zdrobită de politică.

Marcelino Vargas, bunicul din partea tatălui meu, se născuse în Chancay și învățase meseria de operator radio, pe care avea să i-o transmită tatălui meu în scurtele perioade liniștite din agitata lui existență. Dar politica a fost pasiunea vieții sale. A intrat în Lima prin Poarta Cocharcas cu ceata de călăreți a lui Piérola[1], în 17 martie 1885, pe când era un flăcăiandru. Apoi a fost un discipol fidel al șefului liberal Augusto Durán, pe care l-a însoțit în peripețiile sale politice, ceea ce l-a făcut

1. Nicolás de Piérola, președinte peruan cu două mandate în secolul al XIX-lea (1879–1881 și 1895–1899).

să trăiască pe marginea prăpastiei, ajungând din prefect de Huánuco deportat în Ecuador, deținut și fugar de mai multe ori. Această viață frenetică a obligat-o pe bunica Zenobia Maldonado – o femeie pe care pozele o arată având o expresie neînduplecată și despre care tata zicea vădit tulburat că îi snopea în bătaie pe el și pe frații lui atunci când se purtau urât – să facă adevărate minuni pentru a da de mâncare celor cinci copii, pe care practic i-a crescut și i-a educat singură (a avut opt, dar trei dintre ei au murit la puțin timp după naștere).

Trebuie să fi trăit în mare sărăcie, căci tatăl meu a învățat la un colegiu de stat – Guadalupe – pe care l-a abandonat la treisprezece ani pentru a pune umărul la întreținerea familiei. A fost ucenic la cizmăria unui italian, iar apoi, datorită brumei de cunoștințe de radiotelegrafie învățate de la don Marcelino, a lucrat radiofonist la poștă. Bunica mea Zenobia a murit în 1925, an în care tatăl meu era telegrafist în Pisco. Într-o zi, a cumpărat, pe din două cu un prieten, un bilet la loteria din Lima și biletul a luat premiul cel mare: o sută de mii de soli! Cu cei cincizeci de mii care i-au revenit, o avere în epoca aceea, a plecat la Buenos Aires – în anii 1920, opulenta Argentina era pentru America Latină ce era Parisul pentru Europa –, unde a dus o viață fără căpătâi, iar banii i s-au scurs repede printre degete. Totuși, a fost destul de deștept încât din ultimele economii să-și perfecționeze studiile de radiotelefonie, la TransRadio, obținând o diplomă. Un an mai târziu, a câștigat un concurs de operator secund în marina comercială argentiniană, unde a rămas cinci ani și a călătorit pe toate apele lumii. (Din vremea aceea data o fotografie cu el, extrem de chipeș, în uniformă bleumarin, fotografie pe care am ținut-o pe noptieră în timpul copilăriei mele din Cochabamba și pe care, din câte se zice, o sărutam înainte de culcare, urându-i noapte bună „tăticului meu din ceruri".)

S-a întors în Peru în 1932 sau 1933, angajat la Panagra ca operator de zbor. În acele avionașe rudimentare a zburat mai mult de un an pe neexploratul cer peruan, până când, în 1934, a fost trimis la aeroportul din Tacna, unde a avut loc întâlnirea din martie 1934, datorită căreia am venit eu pe lume.

Viața aventuroasă nu l-a scăpat pe tata de complicatele ranchiune și complexe din care este formată psihologia peruanilor. Cumva, din cine știe ce motive obscure, familia mamei mele a ajuns să reprezinte ceea ce nu el avusese niciodată, sau ceea ce familia sa pierduse – siguranța unei locuințe burgheze, relațiile durabile cu alte familii asemănătoare, apartenența la o tradiție și o anume distincție socială – și, drept urmare, a nutrit față de familia Llosa o aversiune care se manifesta la cel mai mic pretext și-l făcea să o împroaște cu noroi când îl apucau pandaliile. În realitate, sentimentele lui erau destul de neîntemeiate, căci, în perioada respectivă – jumătatea anilor 1930 –, familia Llosa, care fusese, în clipa când primul ei reprezentant – ofițerul de armată don Juan de la Llosa y Llaguno – sosise în Arequipa, înstărită și cu fumuri aristocratice, decăzuse încontinuu, până când pe vremea bunicului meu ajunsese să fie o familie de clasă medie și cu resurse modeste. Dar, într-adevăr, cu relații sus-puse și acceptată în înalta societate. Probabil că asta a fost și ceea ce ființa dezrădăcinată, fără familie și fără trecut care era tatăl meu nu i-a putut ierta niciodată mamei mele. Bunicul Marcelino, după moartea soției lui, Zenobia, a pus capac vieții sale dezmățate cu ceva care-l umplea de rușine pe progenitorul meu: a plecat să trăiască cu o indiancă get-beget, într-un sat din Anzii Centrali, acolo unde a fost șef de gară și a murit nonagenar și cu un cârd de copii. Nici măcar familia Llosa nu-l făcea să profereze asemenea invective cum profera la adresa lui don Marcelino, în puținele dăți când vorbea despre el. Numele lui era tabu în casă, la fel tot ce avea legătură cu el. (Dar, tocmai datorită acestui lucru, mereu am nutrit o simpatie secretă pentru bunicul patern pe care nu l-am cunoscut niciodată.)

La puțin timp după ce s-a măritat, mama a rămas însărcinată. Acele prime luni le-a petrecut singură în Lima sau, sporadic, în compania cumnatei sale Orieli. Certurile casnice erau la ordinea zilei și viața mamei mele era foarte grea, dar, în ciuda acestor neajunsuri, dragostea înflăcărată a mamei mele pentru tata nu a pălit. Într-o zi, bunica din Arequipa, Carmen, i-a anunțat că are de gând să vină să fie lângă mama la naștere. Tata fusese trimis în La Paz ca să deschidă o filială Panagra.

Ca și cum ar fi fost cel mai firesc lucru din lume, i-a zis soției lui: „Mai bine du-te tu să naști în Arequipa“. Și a aranjat totul într-așa fel, încât mama nu a bănuit nimic din ce pregătea. În dimineața aceea de noiembrie din 1935, și-a luat la revedere ca un soț drăgăstos de la soția lui însărcinată în luna a cincea.

Nu a mai sunat-o, nici nu i-a scris, nici nu i-a dat vreun semn de viață timp de unsprezece ani, adică până cu puțin înainte de acea după-amiază când mama mi-a dezvăluit pe promenada Eguiguren din Piura că tata, despre care până atunci eu crezusem că mersese la ceruri, încă era pe pământ, viu și nevătămat.

— Nu mă minți, mamă?

— Cum să te mint despre așa ceva?

— E viu cu adevărat?

— Da.

— O să-l văd? O să-l cunosc? Unde-i?

— Aici, în Piura. O să-l cunoști chiar acum.

Când am putut vorbi despre toate alea, la foarte mulți ani distanță de acea după-amiază și la foarte mulți ani după ce tata murise, mamei încă îi mai tremura vocea și ochii i se umpleau de lacrimi, la amintirea deznădejdii din acele zile petrecute în Arequipa, când muțenia totală a soțului ei – nu tu telefon, nu tu telegrame, nici scrisori, nici o veste despre viața lui din Bolivia – a făcut-o să intre la bănuieli că fusese părăsită și că, dat fiind renumitul său caracter, era evident că niciodată nu avea să-l mai vadă sau să mai știe de el. „Cele mai cumplite au fost vorbele. Bârfele, minciunile, zvonurile, tot ce au inventat oamenii. Muream de rușine! Nu aveam curajul de a ieși din casă. Când cineva venea în vizită la părinții mei, mă încuiam la mine în cameră.“ Noroc că bunicii materni Pedro și Carmen, sora bunicii, Mamaé și toți frații ei s-au purtat cu ea nespus de frumos, alinând-o, protejând-o și făcând-o să simtă că, deși își pierduse soțul, mereu va avea un cămin și o familie.

La etajul al doilea al casei de pe bulevardul Parra, unde locuiau bunicii, m-am născut în data de 28 martie 1936, înainte de venirea zorilor, după un lung și dureros travaliu. Prin intermediul Panagra, bunicul i-a trimis tatălui meu o telegramă,

Cuprins

I. Acel domn care era tata 9
II. Piața San Martín 33
III. Lima cea oribilă 52
IV. Frontul Democratic 81
V. Cadetul destinului 102
VI. Religie, alegeri locale și funduri 124
VII. Gazetărie și boemă 141
VIII. Mișcarea Libertate 156
IX. Unchiul Lucho 183
X. Viață publică 208
XI. Tovarășul Alberto 232
XII. Intriganți și dragoni 258
XIII. Micul Sartre neînfricat 274
XIV. Intelectualul ordinar 305
XV. Mătușa Julia 322
XVI. Marea schimbare 349
XVII. Pasărea-mitră 380
XVIII. Războiul murdar 407
XIX. Călătoria la Paris 454
XX. Punct final 474
Încheiere 531